
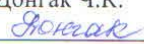

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
Управления образования администрации Улуг-Хемского кожууна
МБОУСОШ с. Чааты им. К.О.Шактаржыка

РАССМОТРЕНО
Педагогический совет
школы
Руководитель МС

Протокол №1 от 30.08.2023г.

СОГЛАСОВАНО
зам.дир.по УВР
Донгак Ч.К.

Протокол от 30.08.2023г.

УТВЕРЖДЕНО
директор школы
Биче-оол С.Д.
Приказ №569-ОД
от «30» августа 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной язык
(Тувинский язык). Базовый уровень»
для обучающихся
8 класса

Учитель
родного языка и литературы
Сундуй Алла Шаннаевна

с. Чодураа 2023 год

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

НИИТИ ЧҮҮЛДЕР

Ниити өөредилгениң национал-девискээр кезээ, федералдыг кезээ-биле бир дөмей, өөредилгениң ужур-утказын элээди уругларның назы-харының онзагайларын барымдаалап, кажан өөреникчи бот-көрүш, бот-тускайлаңын медреселдиг билип, тодаргай практиктиг ажылче, долгандыр кижилер база хүрээлел дугайында билиин делгемчидер чүткүлдүг апарганда, чорударынче угланган.

Национал-девискээр кезээ дараазында кол сорулгаларны күүседир:

- Шингээдип алган билиглерни, арга-дуржулгазынга даянып, Тыва Республика дугайында долу билиин хевирлээри;
- Бот-тускайлаң болгаш коллективтиг ажыл-чорудулгазын чедип алыры болгаш сайзырадыры; билиг болгаш бот-билип алыышкын дуржулгазы;
- Медреселдиг бот азы профессионалдыг өөредилгени шилип алырынга белеткээри
- Өөреникчилерниң национал бот-медреселин национал культуразынга, төрөөн дылының байдалынга, хамааты ээ-харыысалгазынга даянып хевирлээри;
- Өөреникчилерниң чаянныын, сонургалдарын база негелделеринге дүүштүр, республиканың экономика болгаш социал адырларның специалистери хереглеп турар амгы база келир үеде медреселерин барымдаалап, профильдер аайы-биле өөредери;
- Республиканың онзагайларын болгаш күш-ажылдың саарылгазының негелделерин билип, өөреникчилерге профессионалдыг эртем чедип алыры-биле дең байдалдарны тургузары.

Кол ниити өөредилгениң бир үндезин негелдези – национал-девискээр кезээниң өөредилге чорудулгазының бүгү талаларында функционалдыг бижик-биликтиин чедип алыры, ук чүүл амгы тыва ниитилелге эргежок чугула. Ортумак школага өөреникчилер кол сорулгаларны база оларны шийтпирлээриниң аргаларын боттары салып билир болгаш өөредилгеден дашкаар амыдыралга шингээдип алган дуржулгазын ажыглап билир ужурлуг.

Кол ниити өөредилгени дооскаш, доозукчунуң белеткел деннелинге негелделерни күүсеткен өөреникчилер ортумак, дээди өөредилге черинге өөредилгезин уламчылаар эргелиг.

НИИТИ ӨӨРЕДИЛГЕ БИЛИГЛЕРИ, АРГА-МЕРГЕЖИЛ БОЛГАШ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ АРГАЛАРЫ

Ханы билиг алырының ажыл-чорудулгазы. Долгандыр хүрээлелди база социумну билип алыры-биле янзы-бүрү аргаларны ажыглаары (дуржулга, чурттаары, киржири, хайгаарал хемчег, эксперимент, майык кылыры, төлевилел тургузары дээш о.ө.) билип ап турар чүүлүнүң тургузуун тодарадыры, бүдүн чүүлдүң кезектеринин аразында чугула функционалдыг харылзааларын болгаш хамаарылгаларын дилеп аңгылаары.

Чаңгыс азы элээн каш сүмелээн үндезиннер, барымдааларга даянып, деннеп, шүүштүрүп, бөлүктөп чорудары факт-барымдаа, бодал, шынзыдылга, даап бодаашкын, маргыш чок шын чүүлдү аңгылап билири.

Нарын эвес практиктиг байдалдарны шинчилээри болгаш шенелдени кылыры, даап бодаашкыннарны идип үндүрүп, оларны херек кырында хынап көөрүн эргежок чугула деп угаары. Идип үндүрген даап бодаашкыннарын бадыткаары-биле практиктиг, лабораторлуг база бөдүүн шенелделерни ажыглаары; ук ажылдын түңнелдерин бижири.

Өөредилге болгаш практиктиг айтырыгларны чогаадыкчы шийтпирлээри: үлегерлерден барымдаалыг ойталап билири; бир янзы шийтпирлерни тывары; янзы-бүрү

чогаадыкчы ажилдарны боду кылыры; төлевилел болгаш шенелде ажил-чорудулгаларга киржири.

Медээ-коммуникативтиг ажил-чорудулга. Аас чугааны дүүшкек кылдыр билип алыры болгаш дыңнап алган чүүлүн кыска азы делгеренгей дамчыдып билири.

Янзы-бүрү стиль болгаш жанрларнын сөзүглелдерин меделдиг чүгүртү номчааш, сөзүглелдин медээ болгаш утка талазы-биле сайгарылгазын кылыры. Номчулганыү аңгы-аңгы аргаларын ажыглаары (улуг-каралап, чүгүртү, ханылап номчууру дээш). Дыңнаан болгаш номчаан чүүлүн онаалгазын барымдаалап (кыска, шилилгелиг, долу), дүүшкек кылдыр бижимел хевирге кылыры. План, тезис, конспектилерни тургузары. Чижектер берип, медээлер чыып, түннелдерни кылыры. Бодунуң ажил-чорудулгазынын түннелдерин аас болгаш бижимел хевирге көргүзери. Бодалды бичии өскерткеш, дамчыдып билири. Харылзажырының сорулгазы. Долгандыр турар байдалынга дүүштүр дылдың аянныг аргаларын база демдек системазын (сөзүглел, таблица, схема, дыңнавышаан көөр херекселдер дээш) шилири болгаш ажыглаары. Салдынган сорулгаларны шийтпирлээри-биле дыңнадыгнын үнер дөстөрүн ажыглаары, энциклопедия, словарьлар, Интернет курлавырлары болгаш өске-даа чүүлдерни кирибишаан, хөйүнүң мурнунга чүве чугаалаарының кол аргаларын ажыглап өөренири. Диалог, диспут кылырының этиктиг норма болгаш дүрүмнери.

ТЫВА ДЫЛГА АЛБАН ШИНГЭЭДИР БИЛИГЛЕР

Дыл дугайында билиглер

Тыва дылдың тыва чонга ажык-дузазы, ооң хүлээлгелери. Тыва дыл – Тыва Республикада күрүне дылдырының бирээзи.

Тыва бижиктин кыска төөгүзү.

Литературлуг тыва дыл болгаш ооң диалектилериниң дугайында билиг.

Фонетика. Орфоэпия.

Фонетика дугайында билиг. Ажык болгаш ажык эвес үннерниң ылгалы. Ажык үннер, оларның бөлүктери. Ажык үннерниң аяннажылгазы.

Ажык эвес үннер, оларның бөлүктери. Ажык эвес үннерниң сөс иштинге каттыжып эптежири база солчуру. Слог. Сөс ударениези.

Тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннерин адаарының дүрүмнери. Чугаа үезинде болу бээр үн өскерилгелерин литературлуг нормага дүүштүр адаары. Бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазын шын адалганың дүрүмнеринге хамаарыштыр үнелээри.

Лексика болгаш фразеология.

Сөс дугайында эге билиг. Сөстүң лексиктиг утказы. Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр. Сөстүң лексиктиг уткаларының аразында харылзаалар.

Тыва дылдың лексиказының тывылган угунуң, ажыглалынын аайы-биле бөлүктери.

Лексиканың стиль аайы-биле бөлүктери.

Хуу аттар дугайында билиг, оларнын янзылары.

Лексикография.

Тыва дылдың словарьлары, оларнын ажыглалы.

Сөстүң тургузуу. Сөс чогаадылгазы.

Тыва дылды сөстөрниң тургузуу болгаш кезектери, оларның хевирлери. Кожумактарның вариантыларлыг болуру.

Төрел сөстөр.

Сөс чогаадылгазының кол аргалары:

1) Чогаадылга кожумактарының дузазы-биле чаа сөстөрниң тургустунары

2) Ийи болгаш оон хөй дазылдарнын катгышканындан болгаш тудушканындан чаа сөстөрниц тыптыры

3) Хураангайлаар арга.

Морфология.

Морфология дугайында билиг. Тыва дылды сөстөрни лексика-грамматиктиг бөлүктерге чарары, ооң барымдаалары.

Тускай чугаа кезектери, оларнын грамматиктиг демдектери.

Дузалал чугаа кезектери.

Аян сөзү - онзагай чугаа кезээ.

Синтаксис.

Синтаксис дугайында эге билиг.

Сөс каттыжышкыны. Сөс каттыжышкыннарынын дугайында эге билиглер. Сөс каттыжышкынында сөстөрниц холбажыр аргалары: башкарылга, хамааржылга, каттыжылга

Домак.

Домак дугайында эге билиг. Домак кезигүннери, оларнын илереттинери. Тааржылга холбаазы. Домактарнын хевирлери.

Нарын синтаксистиг конструкциялар. Өске кижиниң чугаазын дамчыдарынын аргалары. Монолог дугайында билиг. Диалог.

Сөзүглел.

Сөзүглел дугайында билиг. Сөзүгледин хевирлери. Чугаа стильдериниң дугайында эге билиг. Стильдер тургузар аргалар.

Графика.

Кижиниң ниитилелиниң амыдыралынга бижиктин ужур-дузазы. Бижиктерниц хевирлери.

Алфавит.

Тыва алфавиттин кыска төөгүзү. Каллиграфия дугайында билиг. Ажык, ажык эвес үннерни бижикке демдеглээри.

Шын бижилге (орфография).

Орфография дугайында билиг. Ажык үннерниң болгаш ажык эвес үннерниң шын бижилгезиниң дүрүмнери. Янзы-бүрү грамматиктиг хевирлерниң кожумактарын шын бижириниң дүрүмнери. Нарын сөстөрни тудуш, дефистеп болгаш аңгы бижири. Улуг үжүктөрүн хереглээри. Кавычкаларны хереглээри. Хураангай нарын сөстөрни шын бижири. Сөстү шын көжүрериниң чуруму. Саннарга кожумактар немеп бижириниң дүрүмнери. Орус дылдан үлегерлээн сөстөрниц шын бижилгези. Үлегерлээшкиннерге кожумактар немежирге, шын бижилге дүрүмнери. Артынчыларны, эдеринчилерни, аян сөстөрүн шын бижири.

Пунктуация.

Пунктуация дугайында билиг. Бижик демдектериниң хүлээлгелери. Бижимел чугаага бижик демдектерин ажыглаарынын дүрүмнери.

Чугаа культуразы.

Эки чугаанын шынарлары: чогуур үезинде болуру, шынны, дыңнадыг азы медээ бээри, аянны.

Тыва чугааның ужурлары. Тыва литературлуг дылдың нормаларын сагыыры.

ТЫВА ДЫЛГА АЛГАН БИЛИГЛЕРИНГЕ НЕГЕЛДЕЛЕР

Өөреникчилер тыва дыл кырынга бодунуң бодалын чугааның аас болгаш бижимел хевиринге шын, билдингир, чараш, частырыг чок чугаалап, бижип билир турар ужурлуг. Херек таварылгаларда шын бижилгениң (орфографияның болгаш пунктуацияның) дүүмнерин канчаар ажыглаанын тайылбырлап билир. Өскээр чугаалаарга, тыва орфографияның болгаш пунктуацияның дүүмнерин шиңгээдип алырынга четчир билиглерни алган турар ужурлуг.

Фонетика. Орфография.

Ажык, ажык эвес үннерни ылгаар, оларның артикуляция-акустиктиг ылгавырлыг демдектерин билир. Тыва дылдың ажык болгаш ажык эвес үннериниң адаарының дүүмнерин сагыыр. Бодунуң болгаш өскениң чугаазын адалганың дүүмнеринге хамаарыштыр үнелеп билир.

Лексика болгаш фразеология.

Сөстөрни илередип турар лексиктиг уткаларының аайы-биле чаңгыс болгаш хөй, көжүргөн уткалыг; аразында синоним, антоним, омоним харылзааларлыг деп ылгаар.

Тыва дылдың словарь составы ажыглалының аайы-биле ниити ажыглал болгаш кызыгаарлыг, ховар ажыглаар сөстөргө; тывылган угунуң аайы-биле ниити түрк болгаш чиңгине тыва, өске дылдан келген сөстөргө чарлырын аңгы-аңгы чижектерге бадыткап билир.

Харылзажылганың сорулгазынга болгаш сөс каттыжышкыннарын чөп хереглеп билир

Словарьларның аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап билир.

Бодунуң болгаш өскениң чугаазын, сөстөрни болгаш быжыг сөс каттыжышкыннарын стиль талазы-биле чөп, уран-чечен хереглээнин үнелээр.

Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгасы.

Морфема (дазыл чогаадылга, хевир тургузар, өскертилге кожумактары) деп билигниң чугула демдектерин билир, чаңгыс дазылдыг сөстөрни тып, сөстү морфемаларга чарып билир.

Сөсте кезектериниң лексиктиг, грамматиктиг, сөс чогаадыр ужур-дузазын медресеп билир.

Сөс чогаадылгасының кол аргалдарын билир, оларны чижектерге бадыткап шыдаар.

Грамматика. Морфология.

Чугаа кезектерин чугула демдектерин ёзугаар танып билир. Сөстүң хевирлеринге морфологтуг демдектерин (грамматиктиг уткаларын) тодарадып шыдаар. Сөстөрни шын бижиирде, оларның морфологтуг демдектеринге даяныр, тайылбырлап шыдаар.

Синтаксис.

Өөреникчилер синтаксистиг билиглерниң чугула демдектерин билир.

Хостуг чагыржылгалыг сөс каттыжышкыннарының янзы-бүрү хевирлерин, өзек болгаш чагырткан сөстөрни тодарадыр, оларның аразында холбааларын тып билир.

Домактың сөстен ылгалын бүзүредип шыдаар.

Чугааның сорулгазын тодарадып тывар, ону тургузуп-хевирлээриниң аргаларын шиңгээдип алыр: аас чугаага үн аяны, логиктиг ударение, сөстөрниң туружу; бижимел чугаага бижик демдектери, сөстөрниң туружу. Бөдүүн доматкарның хевирлерин тодарадыпшыаан, домактың предикаттыг төвүн ылгаар.

Домактың ийиги черге кежигүннерин аңгылаар, оларның хевирлерин таныыр болгаш илереттинерин тодарадып шыдаар.

Бөдүүн домакты нарынчыдар чаңгыс аймак кежигүннерни, адалгаларны киирилде сөстөр болгаш домактарны, тускайлаашкынның янзы-бүрү хевирлерни тывар, оларны хууда аас, бижимел чугаазынга чөп хереглеп шыдаар.

Бөдүүн болгаш нарын домактарның ылгалын билир. Нарын домактарның хевирлерин тодарадып, тып шыдаар; оларны чугаазынга ажыглаар.

Өске кижиниң чугаазын дамчыдарының аргаларын шингээдип алыр; ук конструкцияларны аас болгаш бижимел чугаазынга ажыглап билир.

Шын бижилге. Графика болгаш орфография.

Алфавитти билир., словарьлар-биле оларны хостуг ажыглаар.

Үннер болгаш үжүктөрни ылгап, тыва алфавиттиң үжүктөриниң аттарын билир.

Ажык болгаш ажык эвес үннерни бижикке аңгы-аңгы морфемаларга шын демдеглээр; оларның шын бижилгезин тайылбырларда, сөс тургузуунуң сөстүн чогааттыңан аргазының аайы-биле сайгарылганы чорудар.

Өөрөнгөн дүрүмнериниң хемчээлинге дүүштүр аңгы, тудуштур, дефистеп бижирииниң нормаларын; чаңчыл ёзугаар, сөстөрниң морфемниг тургузуун барымдаалап шын бижиирин сагыыр.

Орфографтыг словарьны ажыглап мергежиир.

Пунктуация.

Бижик демдектерин шын шилип салырда, домактың утка болгаш синтаксистиг тургузуун барымдаалап ап билир.

Бижик демдектерин домактың сөөлүнге (улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери), түңнекчи сөстүг болгаш түңнекчи сөс чок чаңгыс аймак кежигүннерге, адалгаларның янзы-бүрү хевирлеринге, деңнелгелиг бөлүглелдерге, тускайлаан кежигүннерге, киирилде сөстөрлиг болгаш киирилде домактарлыг домактарга бижик демдектерин салыр. Кол сөс биле сөглекичниң аразынга тирени шын салып билир.

Нарын домактарга бижик демдектерин шын салып билир.

Диалог болгаш дорт чугаалыг домактарга бижик демдектерин шын ажыглаар.

Чугаа. Харылзаалыг чугаа сайзырадылгасы.

Чечен чогаалдан алган, публицистиг болгаш эртем-тайылбырлыг сөзүглелдерни медреселдиг, чүгүртү, шын болгаш аянның номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар номчулга техниказын шингээдип алыр.

Харылзаалыг аас болгаш бижимел чугаада чугула болгаш ийиги чергениң информациязын ылгап билир.

Аас болгаш бижимел чугаа тургузар, номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң утказын катап чугаалаар; конспект тургузар; реферат бижиир; чугааның байдалыга таарыштыр темазын, кол бодалын, чугаалар чүүлүнүң планын тодарадып, ооң утказының логиктиг дараалашкаан, литературлуг дылдың нормаларын сагывышаан, дылдың аргаларын билдилиг ажыглап тургаш, боду хууда сөзүглел тургузар. Аңгы-аңгы жанрларга хамааржыр (чечен чугаа, проблемниг очерк, репортаж, эссе дээш о.д.ө) чогаадыглар бижиир.

Сөзүглелди сайгарары: чугааның стилин болгаш хевирин, темазын, ооң кол бодалын, ында домактарның харылзашкан кол аргаларын тодарадыр; өөрөнгөн стильдериниң болгаш чугааның хевирлериниң чугула демдектерин билир

Чугаа культуразының чурумун, чугаа ужурларын шингээдип алган болур ужурлуг.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ БЕЛЕТКЕЛИН ХЫНААРЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Өөреникчилерниң белеткелин хынаарының кол чүүлдери:

- Дылдың грамматиктиг, лексиктиг, орфоэптиг, орфографтыг, пунктуастыг нормаларын нормаларын билири;
- Дылдың тургузуунуң дугайында кол билиглерин шаңгээдип алганы: фонетиктиг, лексиктиг, грамматиктиг болгаш сөзүглелдин тургузуунуң дугайында;
- Чугааның бүгү хевирлеринге мергежээни (дыңнап билири, чугаалап билири, номчуп билири, бижип билири)

8 КЛАССКА ТЫВА ДЫЛ ӨӨРЕДИРИНИҢ ТАЙЫЛБЫР БИЖИИ

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедиинкинери мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның - улустуң аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгенидылы апарган.

Төрөөн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерни тыва дыл эртемниң база амгы үеде дыл эртемниң чедиинкинерин барымдаалап тайылбырлаан.

Өөредилге программаларын Тыва Республиканың өөредилге болгаш аныяктар политиказынынамызынын Өөредилге-методиктиг чөвүлели чөпшээрээни программадан тургускан.

5-9 класстарга тыва дыл программаны А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии; 10-11 класстарга тыва дыл болгаш 5-9 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазынын программаны А.К.Ойдан-оол тургусканын башкы ажыглаан.

ШКОЛАГА ТЫВА ДЫЛДЫ ӨӨРЕДИРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БОЛГАШ КЫЛЫР АЖЫЛДАРЫ:

- өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;
- шын бижириинин болгаш бижик демдектерин салырынын быжыг чанчылдарын бээр;
- алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илередириниң мергежилдери-биле чепсеглээр;
- өөреникчилерни литературлуг дылдын нормаларына чанчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазынын культуразын бедидер;
- өөреникчилерниң ниитилел амыдыралына дылдың ужур-дузанының, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдын өске дылдарның аразында ээлеп турар чериниң дугайында бодун билиглер-биле таныштырар;
- төрөөн дылына камныг болгаш хандыкшылдыг болурун хайныктырар, дылдың байлаан шынгээдип алырынга өөреникчилерниң сонургалын күштелдирер;
- шын, медреселдиг, аянныг номуурунуң мергежилдерин сайзырадыр;
- төрөөн дыл кичээлдерин өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарына бүрүнү-биле ажыглаар;
- өөреникчилерни харысалгалыг болурунга өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун сагырынга кижизидер.

ТЫВА ДЫЛГА ӨӨРЕДИРИНИҢ МЕТОДТАРЫ, ӨӨРЕДИЛГЕ ХЕРЕКСЕЛДЕРИ

Төрөөн дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, ылаңгыя көргүзүг материалдарын, өөрөдилгениң техниктиг херекселдерин калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынга орус болгаш тыва чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын башкы чедиинкиниң ажыглап болур. Олар өөреникчилерниң сөс курлавырын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилге айтырыгыларынга дузалаар.

Амгы үеде өөрөдилгениң методтары: лекция, дискуссия, семинар, практикум, консультация, өөрөдиглиг диалог дээш оон-даа өске дээштиг хевирлерин калбаа-биле ажыглап турар.

8-КИ КЛАССКА ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИҢ ӨӨРЕНИП КОЛ ТЕМАЛАРЫ:

8-ки класска «Тыва бижиктин төөгүзү» деп бичии эгени эрткеш, 7-ги класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар. «Тускайлаан кежигүңнүг домактар», «Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар», «Нарын домак», «Чагырышпаан нарын домак». «Чагырышкан нарын домак».

ПРОГРАММА

8 К Л А С С (68 шак)

Тыва бижиктиң кыска төөгүзү.

7 класска өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары

Морфологиядан. Эдеринчилер, оларның шын бижилгези. Эвилелдерниң бөлүктери болгаш шын бижилгези. Артынчыларның бөлүктери, шын бижилгези. Аян сөзү болгаш өттүнүг сөстөр, оларның шын бижилгези.

Синтаксистен. Сөс каттыжышыккыны болгаш оларның холбаалары. Бөдүү домак. Ийи чугула кежигүңнүг болгаш чаңгыс чугула кежигүңнүг домактар. Домактың чугула болгаш ийиги черге кежигүңнери.

Пунктуациядан. Чаңгыс аймак кежигүңнерлиг домактарга бижик демдектери. Адалгалар, киирилделер болгаш аян сөстөрлиг домактарга бижик демдектери.

ТУСКАЙЛААН КЕЖИГҮҢНЕРЛИГ ДОМАКТАР

Тускайлаашкын дугайында билиг. Тускайлаан кежигүңнерге бижик демдектери. Тускайлаан деңнелге, аңаа бижик демдектери

Тускайлаан кежигүңнерни интонация аргазы-биле аңгылап билири. Домакты тускайлаашкын-биле нарынчыдып билири.

ӨСКЕ КИЖИНИҢ ЧУГААЗЫН ДАМЧЫДАР АРГА

Дорт болгаш доора чугаа.

Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг. Дорт чугааның мурнунда болгаш соонда авторнуң сөстери. Дорт чугааның иштинде авторнуң сөстери. Дорт чугаалыг домактарга бижик демдектери. Цитата. Цитата ажыглаанда, бижик демдектери. Диалог. Монолог дугайында билиг. Оларга бижик демдектерин салыры.

Дорт чугааны авторнуң сөстөринден аялга дузазы-биле ылгалдыр чугаалап билири. Өске кижиниң чугаазын дорт чугаа-биле, доора чугаа-биле дамчыдып билири.

НАРЫН ДОМАК

Нарын домак дугайында билиг. Нарын домактың хевирлери: чагырышпаан болгаш чагырышкан.

Нарын домактың кезектериниң аразында холбажыр аргалары: кожумактар (падеж, наклонение), эвилелдер болгаш эвилелзиг сөстөр, эдеринчилер болгаш дузалал аттар, артынчылар, үн аяны.

Чагырышпаан нарын домак

Чагырышпаан нарын домактар дугайында билиг, оларга бижик демдектери. Чагырышпаан нарын домактарның хевирлери(янзылары).

Чагырышпаан нарын домактарны чугаага ажыглап билири, оларның аялгазын шын адап билири.

Чагырышкан нарын домак.

Чагырышкан нарын домак дугайында ниити билиг. Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домак.

Чагырышкан нарын домактарда тайылбыр домактарның кол янзылары: үениң тайылбыр домаа, немелдениң тайылбыр домаа, тодарадылганың тайылбыр домаа, даар байдалдың тайылбыр домаа, кылдыныг аргазының тайылбыр домаа, туруштуң тайылбыр домаа, чөрүлдээниң тайылбыр домаа, чылдагаанның тайылбыр домаа, сорулганың тайылбыр домаа, деңнелгениң тайылбыр домаа.

Чугаага янзы-бүрү тайылбыр домактарлыг чагырышкан нарын домактарны ажыглап билири. Ийиги чергениң тускайлаан кежигүннерин база тайылбыр домактарны синонимнер кылдыр ажыглап билири. Чагырышкан нарын домактарга бижик демдектерин салырын бадыткап билири.

КОЛ-КОЛ МЕРГЕЖИЛДЕР БОЛГАШ ЧАҢЧЫЛДАР

8 классты доозуп тура, өөреникчилер дараазында мергежилдерни чедип алыр.

Өске кижиниң чугаазын дорт болгаш доора чугаа-биле дамчыдар. Дорт чугаалыг домактарга бижик демдектерин шын салыр. Цитата, диалог, оларга бижик демдектери. Монолог.

Чагырышпаан нарын домактарның кезектериниң харылзаазын тодарадыр, сайгарылгазын кылыр.

Чагырышкан нарын домактарның кол болгаш тайылбыр кезектерин тып, оларның холбаазын шын тодарадып шыдаар. Тайылбыр домактарның янзыларын бот-бодундан ылгап, шын тодарадып билир.

Пунктуациядан. 7-8 класстарга өөрөнгөн бижик демдектерин сөзүглелдерден тывар болгаш бадыткаар.

Тускайлаан кежигүннерлиг домактарга, нарын домактарга бижик демдектерин шын салыр.

Орфографиядан. 5-7 класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнерин шын шиңгээдип алыр, оларның бижилгезин тайылбырлап билир.

ТЕМАТИКТИГ ПЛАН.

1	Тыва бижикти чогаатканы	1
2-10	Катаптаашкын	9
11-20	Тускайлаашкын	10
21-32	Дорт болгаш доора чугаа	12
33-37	Чагырышпаан нарын домак	5
38-57	Чагырышкан нарын домак	20
58-63	Нарын домактарга бижик демдектери	6
64-68	Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары	5
НИИТИЗИ		68

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

№	ш/ы	Темалары	Онаалгалары		Үези
1	1	Тыва бижикти чогаатканы	М.2.эдерти чугаалааар		
2	1	Сөс каттыжышышкыны болгаш домак. Сөс каттыжышышкынында болгаш домакта сөстөрнүң холбаазы	Мер.10		
3	1	Ийи болгаш чаңгыс чугула кежигүннүг домактарның хевтирлери	М.19(5-12),20		
4	1	Домактың кежигүннери	Домак-с\с		
5	1	Эртем стили	Сөзүглел бижиир, бадыткаар		
6	1	Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар	Мер.25		
7	1	Адалгаларлыг, кирилде сөстөрлиг болгаш кирилде домактарлыг домактар	Мер33		
8	1	Сөзүглел-биле ажыл.	Медерелдиг номч.		
9	1	Диктант. Чыынды домактар. Арын 148.	Домак кеж.катапт.		
10	1	Частырыглар-биле ажыл. Синтаксистиг сайгарылга.	2 домак сс		
11	1	Тускайлаашкын дугайында билиг.	§7, мер.38		
12	1	Капсырылгаларны тускайлаары	§8, мер.44		
13	1	Кылдыныг аргазының деңнелгелиг байдалдарын тускайлаары	§9, мер.48,49		
14	1	Деепричастие-биле илереттинген байдалдарны тускайлаары	§10, мер.53		
15	1	Причастие-биле илереттинген байдалдарны тускайлаары	§11, мер63,65		
16	1	Хыналда диктант. Чыынды домактар.	Номчутгунар		
17	1	Домактың тайылбыр кежигүннерин тускайлаары	§12, мер.70		
18	1	Катаптаашкын	§7-12		
19	1	Хыналда ажыл	Репортаж деп чүл?		
20	1	Кичээл-репортаж. Чапсар үезинде	Деңнээр		
21	1	Дорт болгаш доора чугаа дугайында билиг.	§13, мер.81, 82		
22	1	Дорт чугаалыг домакка бижик демдектери	§14, мер87		
23	1	Диктант. Чаңчыл болгаш ёзулалдар.	Медерелдиг номч.		

24	1	Диалог.	§15, мер.91		
25	1	Чогаадыг-диалог. Төрээн суурум чону.	Катаптаар		
26	1	Цитаталар болгаш оларга бижик демдектери.	§16, мер.93		
27	1	Сөзүглел-биле ажыл.	Чедир ажылдаар		
28	1	Диктант. Караңгы дүне.	Медерелдиг номч.		
29	1	Частырыглар-биле ажыл. Тест.	Бөдүүн домак кат-р		
30	1	Нарын домак дугайында билиг.	§17, мер.100		
31	1	Эдертиг. Кым айтырыг салып болурул?	эдерти бижиир		
32	1	Эдертигни бижири.	Медер-г номч-р		
33	1	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг.	§18, мер.102(5-7), 104-аас-биле		
34	1	Эвилелдер чок ЧПНД	§19, мер.109		
35	1	Эвилелдерлиг ЧПНД	§20, мер.116, катапт		
36	1	Катаптаашкын	Мер.118		
37	1	Зачет	Мер.120		
38	1	Чагырышкан нарын домак дугайында билиг	§21, мер.2		
39	1	Чагырышкан нарын домакка тайылбыр домактың туружу	§22, мер.5		
40	1	Диктант. Күзел.	Номчуттунар		
41	1	Үениң тайылбыр домаа.	§23, мер.14		
42	1	Үениң тайылбыр домааның кол домакка каттыжар аргалары	§24, мер.19		
43	1	Үениң тайылбыр домааның кол домакка янзы-бүрү аргаларның каттышканы-биле холбажыры	§25, мер.23		
44	1	Сөзүглел-биле ажыл.	Чедир ажылдаар		
45	1	Немелдениң тайылбыр домаа	§26, мер.26		
46	1	Немелдениң тайылбыр домаанга бижик демдектери	§27, мер.29, 30		
47	1	Тодарадылганың тайылбыр домаа	§28, мер.32(1,4), 35		
48	1	Даар байдалдың тайылбыр домаа	§29, мер.44		
49	1	Чөрүлдээниң тайылыбыр домаа	§30, мер.53		

50	1	Диктант. Чайның эртени.	Номчуттунар		
51	1	Сорулганың тайылбыр домаа	§31, мер.57		
52	1	Чылдаганның тайылбыр домаа.	§32, мер.61		
53	1	Туруштуң тайылбыр домаа	§33, мер.69		
54	1	Деңнелгениң тайылбыр домаа	§34, мер.66(4,5), 67(1,2)		
55	1	Кылдыныг аргазының тайылбыр домаа	§35, мер.73		
56	1	Хөй тайылбыр домактарлыг ЧНД	§36, мер.77, таблица		
57	1	Зачет	Мер.79		
58	1	Нарын домакка бүдүн чартык сек	§37, мер.83		
59	1	Нарын домакка ийи сек	§38, мер.85		
60	1	Нарын домакка тире	§39, мер.88		
61	1	Хыналда диктант. Хойжу ие.ар.193.	Номчуттунар		
62	1	Бот-намдар бижири	деңнээр		
63	1	Эдертиг. Дерсунуң өлүрген пары.	Эдерти бижиир		
64	1	Эдертигни бижири.	Катаптаар		
65	1	Тускайлаан кежигүннер	Мер.90		
66	1	Дорт болгаш доора чугаа	Мер.99		
67	1	Чагырышпаан нарын домак	Мер.100		
68	1	Чагырышкан нарын домактар	Мер.104		

ЛИТЕРАТУРА.

1. Тыва дыл 8-9. М.Д.Биче-оол, Д.А.Монгуш, М.В.Бавуу-Сюрюн, А.К.Ойдан-оол. К.2007.
2. Диктандылар чыындызы. 5-9 класс. Кызыл, 2003
3. Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. М.Ч.Ооржак, С.Т-С. Ооржак. Кызыл, 1988
4. Школага грамматиктиг сайгарылгалар. Кызыл, 2008.
5. 8-9 класстарга тыва дылга чижек кичээл планнары. Н.Д.Сувандии. Кызыл, 2008.